

Споменка Крунић, дипл. правница

Gender центар – Центар за једнакост и равноправност полова Владе Републике Српске

РАВНОПРАВНОСТ ЖЕНА И МУШКАРАЦА ОБАВЕЗЕ, ПРЕПРЕКЕ И МОГУЋНОСТИ

Равноправност жена и мушкараца опште је људско право и вриједност за све, установљено међународним и домаћим правним актима, почев од међународних конвенција и других докумената о људским правима који су на снази у Босни и Херцеговини, међународних и регионалних докумената који нас политички обавезују, до устава и закона који у оквиру Босне и Херцеговине и њених ентитета регулишу ову област. Ово право уведено је у правни систем Босне и Херцеговине и Републике Српске кроз уставе и законе, те је као такво неупитно и декларативно прихваћено. Међутим, и поред овога, постоји још увијек велики јаз између нормативног и стварног. Биолошки пол, односно социолошки род, још увијек су у многим областима друштвеног живота основ за разликовање и дискриминацију, а у неким случајевима и насиље.

Овај рад се, стога, бави аспектима примјене правних стандарда за равноправност полова од стране институција власти и свих других друштвених актера, група и појединаца. Првенствено, даје се преглед обавеза према најзначајнијим међународним и домаћим правним актима за равноправност полова, као и преглед инструментална и институционалног оквира који постоје на свим нивоима власти. Поред наведеног, рад садржи кратак преглед стања равноправности полова по областима, при чему се констатују кључне препреке и изазови у примјени стандарда и принципа за равноправност полова. На крају, идентификују се и износе препоруке и могућности које смо обавезни институционално предузимати ради унапређења стања у овој области.

Кључне ријечи: Родна равноправност; *Gender mainstreaming*.

1. УВОД

Равноправност жена и мушкараца опште је људско право и вриједност за све, установљено међународним и домаћим правним актима, почев од међународних конвенција и других докумената о људским правима који су на снази у Босни и Херцеговини, међународних и регионалних докумената који нас политички обавезују, до устава и закона који у оквиру Босне и Херцеговине и њених ентитета регулишу ову област.

Ово право уведено је у правни систем Босне и Херцеговине и Републике Српске кроз уставе и законе, те је као такво неупитно и декларативно прихваћено. Међутим, и поред овога, постоји још увијек велики јаз између нормативног и стварног. Биолошки пол, односно социолошки род, још увијек су у многим областима друштвеног живота основ за разликовање и дискриминацију, а у неким случајевима и насиље.

Посебно специфично за ову област људских права је то што је она трансверзална, тј. прожима све области друштвеног живота, и сва друга права и обавезе. Због тога, примјена стандарда за равноправност полова врло је комплексан и слојевит процес који укључује све институционалне и друштвене актере, али и различите друштвене групе и појединце. Главна окосница овог процеса је подизање и промјена свијести о улогама жена и мушкараца у друштву. С обзиром на то да смо још увијек традиционално друштво склоно предрасудама и стереотипима, водити један овакав процес још је захтјевније и теже, посебно имајући у виду да многи елементи као и сами резултати тог процеса нису и не могу бити под потпуном контролом оних који овај процес воде. Резултати, исходи и утицаји као посљедице рада на овим питањима често су тешко видљиви и споро се остварују управо због сложености питања равноправности полова, као и због великог броја учесника у овим процесима који су обавезани да примјењују ове стандарде. Све институције на свим нивоима власти имају веома важну улогу и одговорност за примјену ових стандарда, али је, исто тако, битно нагласити да сваки појединац/појединка такође могу допринијети унапређењу стања равноправности полова.

Овај рад се, стога, бави аспектима примјене правних стандарда за равноправност полова од стране институција власти и свих других друштвених актера, група и појединаца. Првенствено, даје се преглед обавеза према најзначајнијим међународним и

домаћим правним актима за равноправност полова, као и преглед инструмената и институционалног оквира који постоје на свим нивоима власти.

Поред наведеног, рад садржи кратак преглед стања равноправности полова по областима при чему се констатују кључне препреке и изазови у примјени стандарда и принципа за равноправност полова. На крају, идентификују се и износе препоруке и могућности које смо обавезни институционално предузимати ради унапређења стања у овој области.

2. ПРАВНИ ОКВИР РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА

Много међународних докумената о заштити људских права уведено је у правни систем Босне и Херцеговине¹ закључивањем Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини (Дејтонски споразум). Оваква пракса позната је у међународној заједници након ратова, те се на сличан начин поступило и у случају Босне и Херцеговине. Након завршетка рата и у моменту закључивања мира, кроз формулисање мировног споразума, посебан анекс посвећен је реafirмацији вриједности поштовања људског достојанства и заштити људских права и основних слобода.

---

¹ У складу са Уставом БиХ – Анекс 4 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, додатни споразуми о људским правима који се примјењују у Босни и Херцеговини, дати у додатном споразуму о људским правима – Анексу 6 су: 1. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида (1948); 2. Женевске конвенције I-IV о заштити жртава рата (1949) и Допунски протоколи I-II (1977); 3. Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода са припадајућим протоколима (1950); 4. Конвенција која се односи на статус избјеглица (1951) и Протокол (1966); 5. Конвенција о држављанству удатих жена (1957); 6. Конвенција о смањењу броја лица без држављанства (1961); 7. Међународна конвенција о уклањању свих облика расне дискриминације (1965); 8. Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) и Опциони протоколи (1966 и 1989); 9. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966); 10. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (1979); 11. Конвенција против мучења и других сурових, нехуманих или понижавајућих третмана или кажњавања (1984); 12. Европска конвенција о спречавању мучења, нехуманог или понижавајућег третмана или кажњавања (1987); 13. Конвенција о правима дјетета (1989); 14. Међународна конвенција о заштити права свих радника-миграната и чланова њихових породица (1990); 15. Европска повеља за регионалне језике и језике мањина (1992); 16. Оквирна Конвенција за заштиту националних мањина (1994).

Најважнији обавезујући међународни документ из области заштите права жена и равноправности полова је *Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена* (познатија као *CEDAW конвенција*) и сматра се међународном повељом жена. Усвојена је од стране Генералне скупштине ОУН-а 18. децембра 1979. године, а представља најобухватнији документ који се односи на женска људска права.² Ова конвенција по први пут даје дефиницију појма дискриминације по основу пола/рода у чл. 1, као „... свако разликовање, искључивање или ограничавање на бази пола/рода, које има посљедицу или циљ спречавање или поништавање признања, уживања или коришћења људских права жена на политичком, економском, социјалном, културном, грађанском или било којем другом пољу, без обзира на брачни статус жене, а на основу једнакости мушкараца и жена...“.

Према Конвенцији, основни задатак држава потписница је да националним уставима, законима и подзаконским актима признају и у свим случајевима заштите женска људска права. Државе су, такође, дужне да укину казнене одредбе и обичаје и напусте сваку врсту праксе којима се успоставља и одржава дискриминација над женама. Она успоставља веома обимне и захтјевне обавезе за државе чланице, које подразумијевају и рад на промјени друштвених и културних обичаја, с циљем отклањања предрасуда у погледу улога мушкараца и жена, те сузбијања свих облика трговине женама. Конвенција представља основу за спровођење родне равноправности кроз осигурање једнаког приступа жена у политичком и јавном животу (укључујући право да бирају и буду биране), као и у областима образовања, рада и запошљавања, здравља и социјалне заштите. Државе су се сложиле да ће предузети све потребне мјере (укључујући законодавне, те привремене посебне мјере) да жене могу уживати сва људска права и слободе. Конвенција афирмише и репродуктивна права жена, те

---

² У септембру 1981. године, 30 дана након двадесете ратификације, Конвенција је ступила на снагу, брже него иједна пријашња конвенција о људским правима. Босна и Херцеговина ратификовала је Конвенцију изјавом о сукцесији (преузимању уговорних обавеза земље претходнице) 1993. године, а Конвенција је поновно уведена у правни систем кроз Анекс 6 – додатни споразум о људским правима Дејтонског мировног споразума, што значи да чини саставни дио Устава БиХ, чиме је предвиђена и њена директна примјена и приоритет над домаћим законима. До сада је 185 земаља ратификовало *CEDAW* (95 % земаља чланица ОУН-а).

има циљ да утиче на културу и традицију, као силе утицаја на улоге мушкараца и жена у друштву и породичне односе. Она, такође, афирмише право жена да стекну, задрже или промијене држављанство, без обзира на држављанство супруга, те држављанство дјете. Нарочито обавезује државе да предузму потребне мјере против свих облика трговине женама и експлоатације жена.

Према члану 18 Конвенције, државе су се обавезале да ће Генералном секретару УН, ради разматрања у Комитету за елиминацију дискриминације жена, подносити периодични извјештај о законодавним, судским и другим мјерама које су усвојиле ради примјене одредаба *CEDAW* конвенције, те напретку који је остварен у претходном извјештајном периоду. Први (иницијални) извјештај подноси се након годину дана од ступања *CEDAW* конвенције на снагу у односу на дотичну државу, а затим периодично, најмање сваке четири године након тога, или када Комитет то затражи.

Опциони протокол³ уз *CEDAW* конвенцију, отворен је за потписивање 10. децембра 1999. године. Овај протокол предвиђа могућност подношења индивидуалних жалби (дописа) против кршења права из Конвенције УН Комитету за елиминацију дискриминације жена, од стране појединаца или група појединаца, који тврде да су жртве кршења права, односно у њихово име.

Босна и Херцеговина поднијела је и представила пред *CEDAW* Комитетом Комбиновани иницијални, други и трећи извјештај по *CEDAW* конвенцији у мају 2006. године. Рад на овом извјештају био је обиљежен великим изазовима због непостојања или недовољног постојања родно разврстаних података и статистике, анализа и истраживања који су укључивали родну компоненту, те због чињенице да су у том периоду институције за родну равноправност тек биле успостављене, да је Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини усвојен 2003. године, те да је његова примјена била веома отежана због недовољних институционалних капацитета. Извјештај Босне и Херцеговине разматран је у Комитету за елиминацију дискриминације жена 16. маја 2006. године, након чега су усиједили закључни коментари и препоруке. Разматрање извјештаја резултирало је обимном препо-

---

³ Након прикупљених десет ратификација, Протокол је ступио на снагу 22. децембра 2000. године у 83 државе, а Босна и Херцеговина њиме је обавезана од 4. септембра 2002. године.

руком Босни и Херцеговини у виду Закључних коментара *CEDAW* Комитета за Босну и Херцеговину, који наводе главне области пажње/забринутости и препоруке са мјерама или акцијама које треба предузети у будућем периоду ради потпуне примјене *CEDAW* Конвенције од стране државе. Четврти и пети извјештај по овој конвенцији Босна и Херцеговина подноси до краја 2010. године.

Значајни закључци су изведени из разматрања извјештаја Босне и Херцеговине. Овдје се издвајају само они који су посебно значајни за органе који прате, пружају заштиту и одговорни су за спровођење закона. Комитет захтијева да држава чланица **осигура *de facto* судску примјењивост права из Конвенције у свим домаћим судовима и другим механизмима**. Препорука Комитета је да држава чланица **убрза поступак хармонизације закона, како би се испоштовале обавезе утврђене Законом о равноправности полова, као и свим члановима Конвенције, те да се успоставе процедуре за успјешно провођење и извршавање закона**. Комитет захтијева да држава чланица успостави приоритете у прикупљању података и укључи опсежне статистичке податке разврстане по полу у наредни извјештај, како би се могла приказати права слика *de facto* уживања људских права жена. Препорука Комитета је да се предузму конкретне мјере за охрабривање жена да пријаве случајеве насиља у породици и да се осигура, кроз програме обуке, да званичници јавних институција, нарочито они који проводе закон, судство, пружаоци здравствених услуга, социјални радници и наставно особље, буду истински упознати са примјеном правних норми, као и свим облицима насиља над женама, те да су обучени да реагују на адекватан начин. Комитет такође подстиче државу чланицу да прикупља податке о случајевима породичног насиља над женама и да, на темељу таквих података, настави са израдом одрживих стратегија за борбу против оваквих кршења људских права.

Комитет захтијева да држава чланица **интензивира своје напоре у борби против трговине женама и дјевојчицама**. Препорука Комитета је да се јачају мјере које имају циљ побољшање економског положаја жена и подизања свијести, како би се елиминисала њихова подложност онима који се баве трговином, као и да се појача социјална помоћ, те мјере за рехабилитацију и реинтеграцију дјевојчица које су биле жртве трговине. Комитет позива

владу да осигура коришћење максималних законских могућности у кажњавању оних који се баве таквом трговином, као и да осигура да жене и дјевојчице, жртве трговине, добију потребну помоћ у поступцима прије, у току и након поступка, како би могле свједочити против учинилаца. Комитет захтијева да држава чланица **provede релевантне дијелове Закона о равноправности полова и релевантне препоруке за имплементацију овог закона, као и да осигура да државна и приватна предузећа одговарају пред судом за кршење одредаба о равноправности полова, садржане у закону и регулативи из области рада.** Комитет захтијева **широку дистрибуцију ових закључних коментара, како би људи у Босни и Херцеговини били упознати са корацима који су предузети како би се остварила *de iure* и *de facto* равноправност жена, као и о будућим мјерама које је неопходно предузети у том смислу.** Комитет захтијева да држава чланица **настави са ширењем информација о Конвенцији, Опционом протоколу, Општим препорукама Комитета, Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију и исходима 23. специјалне сједнице Генералне скупштине под називом „Жене 2000: равноправност полова, развој и мир у XXI вијеку“.**

У раду ОУН припремљен је и низ других докумената, од којих треба поменути конвенције Међународне организације рада (МОП) које се појављују као низ инструмената којима је циљ заштита жена у области рада и запошљавања.⁴ Такође, важна је и Резолуција 1325 из 2000. године, коју је усвојио Савјет безбједности ОУН, а донесена је под називом „Жене, мир и сигурност“. Резолуција препознаје хитну потребу равноправног укључивања жена и мушкараца у мировне операције, те позива државе чланице Уједињених нација да осигурају повећану присутност жена на свим нивоима одлучивања о спречавању, вођењу и рјешавању сукоба у државним, регионалним и међународним институцијама и механизмима. Резолуција афирмише важност улоге жена у процесима управљања и одлучивања. Значајан је и документ који садржи миленијумске развојне циљеве (1990–2015), те Милени-

---

⁴ Неке од најважнијих су: Конвенција о запошљавању жена прије и после порођаја из 1919. године, Конвенција о запослењу жена на подземним радовима и рудницима свих категорија из 1935. године, Конвенција о заштити материнства из 1952. године (гарантује породилско одсуство у трајању од најмање 12 недеља, а након порођаја не мање од шест недеља), Конвенција о ноћном раду жена запослених у индустрији из 1948. године, и др.

јумска декларација УН из 2000. године. Ови документи као посебно важне циљеве истичу: искорјењивање екстремног сиромаштва и глади, постизање општег основног образовања, промоцију полне/родне једнакости и јачање жена, смањење смртности дјете, побољшање здравља мајки, борбу против *HIV* инфекције, маларије и осталих болести, осигурање очувања животне околине, развијање глобалног партнерства за развој. Пекиншка декларација и Платформа за акцију, најважнији је политички документ који представља најширу политичку основу за креирање политика, стратегија и планова за остварење коначног циља, а то је обезбјеђење једнакости и равноправности између жена и мушкараца. Усвојена је 1995. године на Конференцији Организације уједињених нација посвећеној положају жена. Босна и Херцеговина потписница је овог документа. Платформа садржи 12 кључних области⁵ у којима је препозната неравноправност између жена и мушкараца.

На регионалном нивоу, такође, постоји велики број правних и политички обавезујућих аката, који су, између осталог, релевантни и са аспекта заштите равноправности жена и мушкараца. Најважнији документ на нивоу Савјета Европе⁶ који је на снази у Босни и Херцеговини, а представља правни инструмент за заштиту људских права и слобода, је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (*ECHR*)⁷. Конвенција је донесена 1950. године, а ступила је на снагу 1953. године. Регулише област

---

⁵ Декларација и платформа обавезују земље потписнице да осигурају унапређење положаја жена и дјевојчица кроз акције усмјерене на: Пуно поштовање женских људских права и равноправност жена и мушкараца у свим областима живота; Равноправно учешће жена у доношењу одлука, економском и друштвеном развоју и искорјењивању сиромаштва; Равноправност жена и мушкараца у породици, складно партнерство и равноправну подјелу породичних одговорности, као и усклађивање радних и породичних обавеза; Економска права и економска независност жена, укључујући приступ запослењу, одговарајуће радне услове и управљање над економским ресурсима; Укидање свих облика насиља над женама и дјевојчицама; Равноправан приступ образовању, здравственој и социјалној заштити, укључујући репродуктивно здравље и планирање породице; Равноправно учешће жена у рјешавању конфликта и унапређењу трајног мира.

⁶ Босна и Херцеговина постала је чланица Савјета Европе 24. априла 2002. г.

⁷ У Анексу 4 Општег оквирног споразума за мир у БиХ, односно Уставу БиХ, утврђује се да се конвенција са свим својим протоколима директно примјењује на територији БиХ и има приоритет у примјени у односу на домаће законодавство.

грађанских и политичких права. Конвенцијом се прописује општа забрана дискриминације у уживању права и слобода предвиђених у конвенцији по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вјероисповијест, политичко или друго мишљење, имовно стање или други статус.

Осим правно обавезујућих докумената, постоје и политички и стратешки документи донесени у оквиру рада органа Савјета Европе, нпр. Декларација о једнакости мушкараца и жена из 1988, те Декларација: Постизање стварне равноправности полова⁸ усвојена на 119. сједници Комитета министара Савјета Европе, одржаној 12. маја 2009. године у Мадриду. Декларација наглашава да су протекле деценије често биле обиљежене занемаривањем родне перспективе у законодавству и политикама, гдје је равноправност полова била дјелимично или потпуно изоловано питање, са тек нешто мало спона са другим политикама и подручјима, иако је она истовремено и циљ сама по себи и прожимајуће питање које треба да буде у срцу практичног доношења одлука. Велику важност и утицај на успостављање виших стандарда у заштити равноправности полова имају и документи Комитета министара Савјета Европе који су препоручујућег карактера у различитим областима (насиље над женама, учешће жена у политичком и јавном животу и на мјестима одлучивања, и др.), али се итекако користе у пракси, нарочито кад је у питању усклађивање домаћег законодавства са стандардима и принципима за равноправност полова.

Принцип равноправности полова, једнаког третмана и једнаких могућности за жене и мушкарце један је од основних правних принципа и на нивоу Европске уније, садржан у Амстердамском уговору из 1997. године, као допуни Мастрихтског уговора (Уговор о Европској унији) из 1992. године којим је основана Европска унија. С обзиром на то да Босна и Херцеговина још увијек није чланица Европске уније, овај рад се неће бавити даљим елаборирањем докумената ЕУ, али је битно имати у виду да су ови стандарди релевантни за усклађивање свих закона и других аката БиХ са правним тековинама Европске уније, како у процесу стабилизације и придруживања, тако и у свим каснијим фазама европских интеграција.

---

⁸ Council of Europe, „*Declaration: Making gender equality a reality*“ CM (2009) 68 final. Усвојена 12. маја 2009. Доступна на линку Савјета Европе: http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/.

Најважнији правни стандарди и принципи у домаћем законодавству, релевантни са аспекта равноправности мушкараца и жена, налазе се, прије свега, у Уставу Босне и Херцеговине, који својим чланом II – Људска права и основне слободе, гарантује да ће Босна и Херцеговина и оба њена ентитета осигурати највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода, затим да се права и слободе предвиђени у Европској конвенцији о људским правима и основним слободама и у њеним протоколима, директно примјењују у Босни и Херцеговини. Уживање права и слобода из Устава Босне и Херцеговине и међународних споразума које Устав набраја у свом Анексу 6, гарантује се свим лицима у Босни и Херцеговини, без дискриминације по било ком основу као што је пол, раса, боја, језик, вјера, политичко или друго мишљење, национално или социјално поријекло, повезаност са националном мањином, имовина, рођење или други статус. Устав Републике Српске третира материју људских права као цивилизацијски стандард, осигурава, у члану 10 равноправност свих грађана/ки у слободама, правима и дужностима, једнакост пред законом, те уживање исте правне заштите без обзира на расу, пол, језик, националну припадност, вјероисповијест, социјално поријекло, рођење, образовање, имовно стање, политичко и друго увјерење, друштвени положај и друго лично својство. Чланом 13 Устава гарантује се неповредивост људског достојанства, тјелесног и духовног интегритета, приватности, те личног и породичног живота. Устав Републике Српске предвиђа да се у случају различитости у одредбама о правима и слободама између Устава Републике Српске и Устава Босне и Херцеговине, примјењују оне одредбе које су за појединца/ку повољније.

Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини уређује, промовише и штити равноправност по основу пола, гарантује једнаке могућности и равноправан третман свих особа без обзира на пол, у јавној и приватној сфери друштва, те уређује заштиту од дискриминације на основу пола/рода. Законом се обезбјеђује равноправност у процесу запошљавања, рада и приступа ресурсима, те апострофира потреба за унапређењем равноправности жена на селу, како би се омогућио њихов економски опстанак и опстанак њихове породице. Законом се такође обезбјеђује равноправност мушкараца и жена у образовању, социјалној заштити, здрављу, учешћу у јавном и политичком животу и доношењу одлука, медијима, спорту и култури. Закон изричито забрањује дис-

криминацију и сваки облик насиља по основу пола било у приватној, било у јавној сфери. Законом се посебно уводе обавезе свих органа власти на свим нивоима, који су дужни, у оквиру својих надлежности, предузети све одговарајуће и потребне мјере ради провођења одредаба прописаних овим Законом и *Gender* акционим планом Босне и Херцеговине, укључујући, али не ограничавајући се на:

1. Доношење програма мјера⁹ ради постизања равноправности полова у свим областима и на свим нивоима власти;
2. Доношење нових или измјену и допуну постојећих закона и других прописа ради усклађивања са одредбама овог закона и међународним стандардима за равноправност полова;
3. Провођење активности и мјера *Gender* акционог плана Босне и Херцеговине кроз редовне програме рада уз осигурање буџетских средстава;
4. Осигурање прикупљања, вођења, анализе и приказивања статистичких података разврстаних по полу.

Санкције за кршење права и неиспуњавање обавеза предвиђених овим законом крећу се од кривичних, за насиље, узнемиравање и сексуално узнемиравање на основу пола/рода (шест мјесеци до пет година затворске казне), до прекршајних, за правна лица и одговорна лица у правном лицу, уколико не предузму одговарајуће мјере ради елиминисања и спречавања забрањене дискриминације по основу пола.

И у многим другим прописима предвиђене су обавезе поштовања принципа равноправности и недискриминације по основу пола/рода. У кривичним законима, породичним законима, законима о раду и запошљавању, законима о заштити од насиља у породици и многим другим, који су на снази у Босни и Херцеговини, Републици Српској и Федерацији Босне и Херцеговине уграђене су одредбе којима је циљ санкционисање понашања и праксе суп-

---

⁹ Саставни дио програма мјера ради постизања равноправности полова у свим областима укључује, али се не ограничава на: анализу стања полова у одређеној области; имплементацију донесених државних политика кроз акционе планове за равноправност полова; мјере за отклањање уочене неравноправности полова у одређеној области и др.

ротних обавези обезбјеђења родне једнакости и равноправности. Ови прописи садрже супсидијарне правне норме за заштиту права по основу пола/рода.

Поред закона, а с циљем подршке ефикаснијем увођењу стандарда и принципа за равноправност полова у све области друштвеног живота, те заштите права жена и равноправности полова, у Босни и Херцеговини су донесени и многи програмски документи. Најважнији овакав документ је *Gender акциони план Босне и Херцеговине* (ГАП БиХ), који представља стратегију за увођење стандарда и принципа равноправности полова, те подршку спровођењу Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини у свим друштвеним областима.¹⁰

Овдје, такође, треба навести и *Акциони план за имплементацију Резолуције Савјета безбједности Организације уједињених нација 1325: Жене, мир и безбједност*. Овај план је усвојен од стране Савјета министара БиХ у јулу 2010. године, уз претходну сагласност ентитетских влада. План садржи низ циљева и мјера у складу са Резолуцијом 1325, којим се посебно предвиђа унапређење учешћа жена у управљању и одлучивању, посебне мјере за жене погођене оружаним сукобом, повећање броја и афирмација улоге жена у војним и полицијским структурама, едукација о родној равноправности, борба против трговине људским бићима и родно заснованог насиља, те јачање сарадње свих актера у овој области.

Поред наведених програмских докумената на нивоу Босне и Херцеговине, као инструменти за подршку примјени Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини и подршку примјени Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена, усвојени су и спроводе се и босанскохерцеговачка Стратегија за борбу против насиља у породици, насиља над женама, узнемиравања и сексуалног узнемиравања, Стратегија за борбу против насиља у породици Републике Српске, као и Акциони план за унапређење положаја жена на селу Републике Српске. И други програмски доку-

---

¹⁰ Области ГАП БиХ су: европске интеграције, сарадња и јачање капацитета, макроекономске и развојне стратегије, родно одговорни буџети, моћ и одлучивање, запошљавање и тржиште рада, социјална инклузија, *gender* сензитивни медији, образовање, здравље, превенција и заштита, насиље и трговина особама, улога мушкараца, усклађивање професионалног и породичног живота, *gender* и одрживи развој, информационе и комуникационе технологије.

менти, у другим областима, такође третирају равноправност полова и побољшање положаја жена као циљеве у којима ће предузимати мјере и активности. У контексту Републике Српске, овдје би требало навести прије свега Стратегију запошљавања, Стратегију развоја породице и Стратешки план руралног развоја.

3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗА РАВНОПРАВНОСТ ПОЛОВА

Одговорност за праћење и спровођење Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини лежи, прије свега, на **институционалним механизмима за равноправност полова**, Агенцији за равноправност полова Босне и Херцеговине и *Gender* центрима ентитета. Према Закону о равноправности полова у Босни и Херцеговини, ове институције у оквиру извршне власти прате примјену закона, иницирају усклађивање закона са стандардима за равноправност полова, прате стање равноправности полова и предлажу мјере за унапређење, дају мишљења и препоруке у случајевима кршења закона и извјештавају домаћа и међународна тијела о стању у појединим областима и генерално. Поред наведених институција извршне власти, постоје и други различити механизми који се баве питањима родне равноправности и једнакости, са различитим мандатима и инструментаријем. Они су основани како у оквиру законодавних, тако и извршних тијела на различитим нивоима, те као посебни механизми који стоје изван класичне трипартитне подјеле власти. У оквиру законодавних органа државе и ентитета на свим нивоима (укључујући кантоне у ФБиХ) формиране су комисије и одбори за равноправност полова. Ова тијела брину се за обезбјеђење принципа равноправности полова и недискриминације, тако што раде на унапређењу законодавства и надгледају примјену прописа у пракси. На локалном нивоу власти, у већини општина/градова, формиране су комисије или одбори за равноправност полова. Негдје је то учињено у оквиру кабинета предсједника општине/града. У оквиру министарстава у владама, именована су лица која би се бавила питањима везаним за родну равноправност, те служила за олакшање контаката институција за равноправност полова са њиховим институцијама. Значај ових механизма је вишеструк: они су лоцирани при, или су блиски, највишим органима власти на свим нивоима. Они програмски и стратегијски дјелују на политике, програме и законе, утичу на развијање политика и уградњу родне компоненте у све политике,

представљају мрежу механизма на нивоу на којем су успостављени и сарађују са невладиним сектором (цивилним друштвом) и грађанима.

Поред институција за равноправност полова, и друге институције обавезне су да пружају заштиту у случајевима кршења права по основу пола/рода. Институција омбудсмана посебно је издвојена као једна од оних која не припада ниједном сегменту власти, али има надлежност да прати рад свих надлежних органа. Иако не постоји посебан омбудсман за питања равноправности полова, постојећа институција омбудсмана има у свом мандату и тај сегмент заштите људских права и слобода.¹¹ Она прати рад власти и институција, прима представке грађана, те испитује наводе о појави маладминистрације,¹² али и о повреди (угрожавању) људских права и слобода, како из домаћих, тако и међународних инструмената (укључујући ту и све оне које смо поменули код навођења међународних извора заштите, *CEDAW* конвенцију, *ECHR* и сл.). Заштиту права по основу пола/рода, заштиту од дискриминације, узнемиравања, сексуалног узнемиравања и насиља по основу пола/рода нарочито су дужне да пруже правосудне институције, како по основу Закона о равноправности полова у Босни и Херцеговини, тако и по основу обавеза из других супсидијарних прописа који садрже одредбе о заштити права по основу пола/рода.

Свакако, важно је нагласити улогу и значај невладиних и међународних организација (ваниституционални партнери) које у свом мандату имају промовисање и заштиту родне равноправности и једнакости, и које својим дјеловањем у овој области итекако подржавају процесе који имају циљ заштиту права жена и унапређење равноправности полова, те стога представљају веома важан сегмент друштва у заштити од дискриминације по основу пола/рода. Професионалне и одговорне невладине организације су и значајан партнер у провођењу обавеза из мандата институционалних механизма. Сарадња са њима је не само законска обавеза, не-

---

¹¹ Закон о забрани дискриминације Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 59/09.

¹² Дефиницију појма „маладминистрација” дао је Омбудсман Европске уније, у свом Годишњем извјештају за 1997. годину: „Маладминистрација се дешава када јавно тијело не поступа у складу са нормама и принципима који га обавезују.”

го и услов већег квалитета рада институција система на овим питањима.

4. GENDER MAINSTREAMING КАО ОПШТА СТРАТЕГИЈА ПОСТИЗАЊА РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА, СА ОСВРТОМ НА СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ ДЈЕЛОВАЊА У ПРИОРИТЕТНИМ ОБЛАСТИМА ДРУШТВА И РАДА

Прогресивно постизање равноправности полова на добробит цијелог друштва није једноставан ни линеаран задатак. Оно захтијева снажну политичку вољу и преданост јер се не догађа само од себе, једноставно и на природан начин. Остварује се не само у институцијама, већ за то свој дио одговорности носе и сви други друштвени актери, али и сваки појединац/појединка. Равноправност полова захтијева структуралне промјене у управљању, које тиме постаје оријентисано на људе и на резултате.

Посебно специфично за ову област људских права је то што је она трансверзална, тј. прожима све области друштвеног живота, и сва друга права и обавезе. Због тога, примјена стандарда за равноправност полова врло је комплексан и слојевит процес који укључује све институционалне и друштвене актере, али и различите друштвене групе и појединце. Главна окосница овог процеса је подизање и промјена свијести о улогама жена и мушкараца у друштву. С обзиром на то да смо још увијек традиционално друштво склоно предрасудама и стереотипима, водити један овакав процес још је захтјевније и теже, посебно имајући у виду да многи елементи, као и сами резултати тог процеса нису и не могу бити под потпуном контролом оних који овај процес воде. Резултати, исходи и утицаји као посљедице рада на овим питањима често су тешко видљиви и споро се остварују управо због сложености самог питања равноправности полова, као и због великог броја учесника у овим процесима који су обавезани да примјењују ове стандарде. Институције на свим нивоима власти имају веома важну улогу и одговорност за примјену ових стандарда, али исто тако треба нагласити да сваки појединац/појединка могу допринијети унапређењу стања равноправности полова.

У том процесу, власти су одговорне пред грађанима/кама, па он мора бити потпуно транспарентан, како на политичком нивоу (парламент и друга представничка тијела на другим нивоима власти), тако и у односу на све друге актере, организације цивилног

друштва, приватни сектор и медије. За успјех примјене стандарда за равноправност полова у свим друштвеним областима нужно је успостављање сталне сарадње с многобројним различитим друштвеним актерима. Та сарадња може бити формалне и неформалне природе, између свих актера у владиним и административним структурама, и може се успостављати хоризонтално, унутар различитих ресора, и вертикално, на различитим нивоима власти. Институционални механизми за провођење равноправности полова имају есенцијалну, координацијску улогу, и морају бити допуњени активним учешћем свих друштвених актера. Сарадња и комплементарност основни су предуслови за успјешну примјену стандарда равноправности полова. Важно је напоменути да ови процеси нису одвојиви од свих других развојних процеса у једном друштву. Зато, спорост или брзина промјена у напретку ка равноправности полова мора се посматрати и у односу на друге друштвене реформе, било у сфери институција, било у сфери друштва у цјелини.

Главна, међународно актуелна и легитимна стратегија за постизање равноправности полова је *gender mainstreaming*.¹³ Ова стратегија подразумијева укључивање потреба и интереса жена и мушкараца у све политике, стратегије, програме и планове и законе на националном нивоу, водећи рачуна, како на нивоу планирања, тако и у цијелом процесу спровођења, праћења и оцјене ефеката о утицајима које ће спровођење наведених аката оставити на положај, права и обавезе мушкараца и жена, дјечака и дјевојчица. Ова стратегија је основни инструмент рада механизма за

---

¹³ Уједињене нације дефинисале су 2002. године *gender mainstreaming* као промоцију „стратегије за увођење женских и мушких интереса и искустава као интегралне димензије дизајна, спровођења, надзора и оцјене политика и програма у свим економским, политичким и друштвеним сферама, тако да жене и мушкарци од тога имају једнаке користи и неравноправност се даље не перпетуира. Крајњи циљ је постизање родне равноправности.” Према дефиницији Савјета Европе из 1998, *gender mainstreaming* је стратегија која тежи да „реорганизује, унаприједи, развија и оцјењује процесе доношења политика како би у њих уградила перспективу родне равноправности“. Европска комисија дефинисала је 1996. године *gender mainstreaming* као „системску интеграцију ситуација, приоритета и потреба жена и мушкараца у све политике са циљем да се промовише равноправност жена и мушкараца и мобилишу све опште политике и мјере у сврху постизања равноправности путем активног и отвореног узимања у обзир, у фази планирања, њихових учинака на ситуацију жена и мушкараца у спровођењу, надзору и оцјени.”

родну равноправност у Босни и Херцеговини, те је као таква дијелом уграђена у процесе који се воде у циљу унапређења стања равноправности полова у разним областима. Један од најважнијих циљева је да ова стратегија постане начин рада свих институција власти на свим нивоима, али и других важних друштвених актера.

У овом дијелу биће представљен сажет приказ стања у појединим областима приоритетног дјеловања од стране институција за равноправност полова, те кључне препреке и изазови у процесу системског увођења стандарда за равноправност полова кроз стратегију *gender mainstreaming*. Према подацима институционалних механизма за равноправност полова, подацима важеће статистике, као и информацијама из различитих истраживања и анализа у Босни и Херцеговини, може се закључити да неравноправност и дискриминација жена и данас постоје у многим областима. Жене још увијек трпе дискриминацију у раду, запошљавању и приступу ресурсима, у расподјели обавеза у приватној сфери и немогућности да ускладе приватне и професионалне обавезе. Жене такође трпе дискриминацију због дубоко укоријењених стереотипа о њиховим улогама у друштву, а присутна је њихова дискриминација и у образовању, медијима, спорту, култури. Такође, жене су још увијек жртве родно заснованог насиља у приватној (породичној), али и у јавној сфери, а ова чињеница, поред свега наведеног, представља најтежу повреду женских људских права која, и поред законима установљене забране, често остаје непријављена и некажњена, а тиме се као појава даље перпетуира и, у многим случајевима, постаје образац понашања према женама.

Због наведеног, најважнија област дјеловања институционалних али и ванинституционалних механизма за равноправност полова и заштиту права жена свакако је насиље над женама, укључујући насиље у породици. Ово насиље треба посматрати и тумачити кроз феномен родно заснованог насиља (које се у нашем контексту најчешће испољава као насиље над женама, укључујући насиље у породици, а жртве су у преко 95 % случајева особе женског пола). Ово је глобални феномен, који најчешће погађа жене и дјевојчице широм планете, у свим државама и културама, без обзира на друштвено уређење, религију, вриједности и ставове. Дешава се **свакодневно и свугдје**,¹⁴ и због тога се посебна пажња

---

¹⁴ Према процјенама УН, изнесеним у студији *Women in an Insecure World* (2005), 113–200 милиона жена годишње демографски нестане. Оне су или жртве

последњих година поклања овом проблему. Родно засновано насиље има вишеструке и далекосежне посљедице по саме жртве и друштво у цјелини. Сматра се да су његови корјени дубоко уткани у патријархалној традицији и да се промјеном штетних родних стереотипа и укидањем родне дискриминације (дискриминације по основу пола) може утицати на смањење, односно укидање родно заснованог насиља као екстремног облика дискриминације.

Иако је Законом о равноправности полова у Босни и Херцеговини, кривичним законима,¹⁵ и законима о заштити од насиља у породици¹⁶ овај облик понашања забрањен и за такво чињење прописане су адекватне кривичне и прекршајне санкције, још увијек постоји много случајева насиља у породици¹⁷ који се дешавају у пракси, а може се рећи да заштита жртава и кажњавање учинилаца још увијек нису адекватни.

Према подацима *Gender* центра – Центра за једнакост и равноправност полова Републике Српске, евидентна је и дискриминација жена по основу пола/рода на радном мјесту и у поступцима запошљавања. Међутим, због недовољно ефикасних механизма заштите ових права у пракси органа надлежних за праћење и примјену закона о раду и запошљавању, ови случајеви остају углав-

---

инфантицида (убијања женских беба и фетуса, усљед већег друштвеног вредновања мушке дјеце) или умиру због ускраћивања хране и медицинске његе коју добијају њихова браћа, очеви и мужеви. Број жена које су присиљене или продате ради сексуалне експлоатације глобално се процјењује између 700.000 и 4.000.000 годишње. Профит од сексуалног ропства процијењен је на 7–12 милијарди долара годишње. Такође, жене у доби 15–44 године чешће умиру као жртве насиља мушкараца него од рака, маларије, саобраћајних несрећа или ратних дешавања.

¹⁵ Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/03.

¹⁶ Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 118/05, 17/08.

¹⁷ У Републици Српској, на линији 1264, која функционише од августа 2005. године, до краја 2009. године забиљежено је 13.057 случајева насиља (од тога 98% жртава је женског пола). Према пријављеним случајевима, у око 90 % жртве су биле жене у доби 19–60 година, које су жртве насиља од стране супружника или партнера, што потврђује да су жртве породичног насиља преобладајуће жене, а учиниоци преобладајуће мушкарци. Оно што посебно забрињава су подаци о убиствима. Према званичним подацима полиције Републике Српске, у протеклих 10 година у Републици Српској почињено је 96 убистава у породици. Од тога, 56 је убијених жена. Жене, жртве породичног насиља, чине више од 30% укупног броја убијених лица у Републици Српској.

ном непријављени и непроцесуирани. На примјер, постављање питања о брачном и породичном статусу и планирању породице на разговорима за посао постало је редовна пракса послодаваца, нарочито у приватном сектору. Овакав облик праксе директно је дискриминаторан по жене, јер се њихове репродуктивне способности и улоге сматрају отежавајућим фактором у запошљавању. Међутим, овакав критеријум, чак и када представља јавно познату праксу, није документован нити формалан, тако да се жене, које су погођене овим обликом дискриминације, тешко одлучују за пријављивање случаја надлежним институцијама, а уколико пак дискриминацију пријаве, досадашња пракса говори у прилог тешком доказивању оваквих дјела (иако је терет доказивања, према законској одредби, у оваквим случајевима на послодавцу), и тиме жене које су претрпјеле овакав вид дискриминације остају ускраћене за заштиту својих права.

Када је у питању индиректна дискриминација, овакви облици тешко се откривају и потребно је посматрати даље од простог појавног облика дискриминације, односно процијенити могући или постојећи ефекат на жене и мушкарце. Као карактеристичан примјер у нашој пракси можемо навести институт уговора о раду на одређено вријеме, који начелно установљава једнаку праксу престанка радног односа за жене и мушкарце истеклом уговорног рока. Међутим, иако родно „неутралан“, овакав институт има *de facto* дискриминаторан учинак, јер ставља у неравноправну позицију жене у односу на мушкарце: веома често се користи као механизам искључивања трудница из радног статуса, са отежаним могућностима за проналажење новог запослења и смањењем, односно потпуним укидањем бенефиција везаних за заштиту материнства, чиме оне долазе у ситуацију погоршане егзистенције и ризика од сиромаштва. Учинак оваквих уговора, односно радноправног статуса на мушкарце је другачији, јер имају више могућности за продужење уговора, односно склапања уговора на неодређено вријеме, а тиме је и њихова егзистенција и каријера мање угрожена. Значај континуитета радног статуса на егзистенцију, могућности развоја каријере и долазак на мјеста одлучивања, остваривање пензијског и здравственог осигурања, стручно напредовање и усавршавање посебно је наглашен, тако да је веома лако увидјети дугорочан негативан утицај ове праксе на жене. Иначе, у области рада и запослења, жене су маргинализована група. То показују налази спроведених истраживања о положају жена у области рада

у Босни и Херцеговини. Овдје су издвојени кључни налази два истраживања за које можемо рећи да на неки начин одражавају стање и положај жена у области рада у Босни и Херцеговини: Истраживање „Социо-економски статус жена у БиХ“¹⁸ обухватило је различите аспекте социо-економског положаја жена: образовање, политику, социо-психолошки контекст, економски статус, радно-правни статус. У оквиру овог посљедњег уочено је да радноправни статус као радни однос на неодређено вријеме – стални радни однос на оптималан начин омогућава женама да стичу, користе и заштите сва људска права на раду, у вези са радом и поводом рада. Постоје позитивни помаци, али и злоупотребе, у успостављању радног односа на неодређено вријеме за жене. Већи број жена је ангажован у радном односу на одређено вријеме, или на основу неког уговора мимо радног односа, чиме им се отежава остваривање законских права. Постоје дјелатности у којима жене не раде или учествују у веома малом броју и дјелатности гдје је њихово учешће натполовично (полна сегрегација занимања). И једна, и друга ситуација утиче неповољно на запосленост жена: у првој ситуацији негативно утиче на обим запослености жена, а у другој се ради о дјелатностима које су слабо плаћене и вредноване. Готово трећина жена у БиХ има сљедеће карактеристике:

1. Нису евидентирани у заводима и службама за запошљавање;
2. Способне су за рад, али је неизвијесно да ли се могу запослити;
3. Не обављају никакву самосталну професионалну или економску дјелатност, нити су међу студентима и пензионерима, што значи да не остварују никакав статус нити осигурање по основу својства незапослене особе, нити могу по том основу обезбјеђивати своју социјалну сигурност, тако да улазе у групу жена које немају никакве приходе, односно њихова социјална сигурност у потпуности зависи од уже или шире породице.

У пракси, постоји одступање од нормативних прописа, односно жене су дискриминисане у погледу тражења запослења и током трајања запослења по основу пола/рода. Мушкарци су у бо-

---

¹⁸ Ј. Бакшић-Муфтић и др., *Социо-економски статус жена у БиХ, Анализа резултата СТАР пилот истраживања*, Жеж, Сарајево 2003.

љем положају у погледу врсте радних мјеста, плате, овлашћења и одговорности на радном мјесту, стручног усавршавања и оспособљавања, мањег ризика од отпуштања са посла када послодавац дође у пословне тешкоће. Жене истичу физички изглед као посебан разлог за неравноправност у могућностима и третману, а фактори који утичу на привилеговање или дискриминисање жена су животна доб, изглед, породичне обавезе, здравствено стање. Специфичан и деликатан облик дискриминације представља сексуално узнемиравање, које подразумијева цијелу скалу поступака који доводе жене у неповољан положај на раду, укључујући запошљавање и напредовање, односно доприносе стварању непријатељске и напете радне атмосфере. Истраживање *A Desk Top Research Into the Current State of Affairs of the Labor Market in Bosnia and Herzegovina*¹⁹ имало је циљ да пружи преглед законодавства и стања у Босни и Херцеговини, које је специфично релевантно за равноправност полова и економска права жена. Неки од основних налаза су слједећи:

1. Закони о раду у Босни и Херцеговини обезбјеђују једнаке могућности за запошљавање жена и мушкараца, али је чест случај да послодавци не желе запослити жене због могућег одласка на породилско одсуство или могућег коришћења боловања ради бриге о дјечи;
2. Присутно је и сексуално узнемиравање у свим окружењима;
3. Учешће жена у радној снази БиХ ниже је него учешће мушкараца, али жене раде више радних сати од мушкараца, када се узме у обзир и неплаћени рад;
4. Жене заузимају ниже позиције у хијерархији од мушкараца. Углавном жене раде у службеничким, трговачким и услужним пословима у БиХ и подзаступљене су на високим управљачким положајима. Жене више раде у сезонским и пословима са пола радног времена, а мушкарци више раде на пословима са пуним радним временом.

Према Извјештају о хуманом развоју за БиХ 2000, мушкарци су зарадили 2,3 пута више од жена. У БиХ жене чине 60% међу

---

¹⁹ J. Dzumhur, *A Desk Top Research Into the Current State of Affairs of the Labor Market in Bosnia and Herzegovina*, Ed. Kristin van der Leest, UNIFEM, Sarajevo 2007, <http://www.unifem.sk/index.cfm?Module=Static&page=w&s=resources>.

примаоцима социјалне помоћи. У Републици Српској, мушкарци чине већину у активном и запосленом, а жене већину у неактивном и незапосленом становништву. Процентуално учешће жена у укупном броју незапослених у 2009. години је 47,6 % и веће је за 0,3 % у односу на 2008. годину. Када се посматра старосна структура, видљиво је да је највећи број незапослених жена у животној доби од 30 до 50 година живота, што је посљедица тежег запошљавања, дугог чекања на запослење и отпуштања са посла услед економских тешкоћа. Према подацима Савеза синдиката Републике Српске за потребе израде Анализе стања равноправности полова у раду и запошљавању у Републици Српској (2010), највише се крше права радница у вези са правом на заштиту жена и материнства и правом на породилско одсуство. У пракси, често се дешава да трудне раднице добијају отказе под велом економског и технолошког вишка, или због немогућности обављања посла, што значи да се ради о скривеној дискриминацији. Откази се дају без било каквих наговјештаја, чим послодавац сазна да је радница трудна, чиме она остаје вишеструко повријеђена: као радник који поштено извршава своје обавезе, као жена због полне припадности, као мајка којој се угрожава њена и егзистенција њеног дјетета. Још тежа ситуација је са радницама који имају уговоре о раду на одређено вријеме, који могу трајати до двије године, и све то вријеме радница је у страху да не остане трудна, јер зна да ће истеком уговора остати без посла, а послодавац за то не сноси никакве посљедице. Често се дешава да послодавци позивају раднице да се јаве на посао прије истека породилског одсуства. На тај начин, добијају бесплатну радну снагу, јер за вријеме породилског одсуства трошкове накнаде плате сноси Фонд за дјечију заштиту. Раднице пристају да се јаве на посао, јер су у страху да ће, ако не поступе по налогу послодавца, након истека породилског одсуства добити отказ.

У области учешћа жена у политичком и јавном животу и на мјестима одлучивања, на основу тренутног стања, може се закључити да су жене и даље упадљива мањина у политичком и јавном животу. Домаћим и међународним правним стандардима за равноправност полова прописан је минимум од 40 % учешћа мање заступљеног пола (жена) у политичком и јавном животу, у управљању и одлучивању. Овај стандард, према постојећим подацима и

анализама, није испуњен.²⁰ Иако је женама формалноправно осигурана равноправност и могућност да бирају и буду биране без дискриминације путем јавних избора, да равноправно учествују у расподјели функција власти и на мјестима одлучивања, у свим јавним тијелима и одборима путем именовања, постављења, делегирања итд., да представљају своје владе на међународном нивоу и да се сматрају равноправним актерима на политичкој сцени, постоје и даље укоријењене традиционалне предрасуде и препреке и став да женама није мјесто у јавној, већ у приватној сфери. Бројне препреке отежавају женама улазак у подручја политике и јавног одлучивања – модели и вриједности родне подјеле улога у друштву нису наклоњени учешћу жена, а ни организација друштвеног живота није довољно осјетљива на могућност учешћа жена. Друштвена и родна подјела рада су такве да стварају велику оптерећеност жена пословима из домена економије бриге (кућни послови, брига о другима, о дјечи, старима, болеснима и одраслим члановима породице, итд), а та велика оптерећеност у приватној сфери веома утиче на њихове могућности и постигнућа у јавној сфери. Политичко дјеловање жена може се постићи стварањем институционалних и друштвених услова како би заиста дијелиле одговорност доношења одлука. За то треба испунити три услова: равноправна подјела рада, једнаке шансе за напредовање у каријери и равноправна расподјела породичних одговорности. Такође, све док се учешће жена у јавном животу и политици идеолошки погрешно намеће као супротност њиховој женствености, жене неће имати мотив да буду политички активне.

Жене које живе на селу, жене са инвалидитетом, Ромкиње, жене расељена лица и повратнице, самохране мајке, као и жене жртве насиља у породици посебно су маргинализоване групе, те трпе вишеструку дискриминацију. Један од примјера за ову вишеструку дискриминацију налазимо у *Родној студији у Републици*

---

²⁰ У Босни и Херцеговини учешће жена у парламентима на свим нивоима не прелази 20 %, док је у владама, тј. извршној власти али и на локалном нивоу, тај проценат још мањи и износи највише 13 %; у судској власти се проценат жена смањује у вишим судовима, за разлику од основних и окружних судова гдје је однос жена и мушкараца уравнотежен; на мјестима председника судова партиципација жена је занемарљиво ниска. Врло је слична ситуација и са тужилачким функцијама.

Српској,²¹ у којој ауторка у погледу карактеристика положаја жена које живе у сеоским срединама, између осталог, констатује сљедеће: у већини домаћинстава било је очигледно да постоји „глава“ домаћинства, са „представничком“ улогом (који представља своје домаћинство „људима са стране“) и оног који „наређује“. У већини случајева, то је био најстарији мушкарац у породици. У интервјуима је наглашавано да је „свекар тај чија је ријеч посљедња и која се мора слушати“. Контрола чланова породице, посебно у породицама „задружног“ типа још увијек је веома снажна. С друге стране, у неколико примјера успјешног модерног агробизниса, било је јасно да је моћ одлучивања била у рукама млађих генерација и да је, такође, било више родне равноправности. У многим домаћинствима жене имају веома ограничену моћ одлучивања и веома ограничене слободе. Још једна упечатљива карактеристика недостатка слободе жена је њихово веома ограничено просторно кретање и потпуна контрола над њиховим друштвеним животом, која је веома видљива на терену. Од жена често се очекује да не разговарају са „странцима“, чак и ако је тај странац друга жена. Образложење за „држање жена у кући“ често се проналази у изговору да оне „имају посла који морају одрадити“, а да „нема никога ко их може замијенити“. Жене, с друге стране, социјализоване у овом изузетно патријархалном контексту, често се идентификују као „жене својих мужева“, и још увијек не изражавају отворено своје амбиције и очекивања. Идентитет жена повезан је са њиховим породицама и у разговору се оне често описују у складу са својим породичним улогама (супруга, мајка). Насиље у породици још увијек је табу тема и не дискутује се отворено. Међутим, из разговора са лидеркама у заједницама, може се доћи до закључка да је ово озбиљан проблем.

У вези са правима жена повратница у законима о раду, социјалној и здравственој заштити у Републици Српској, ситуација је сљедећа: када су у питању системски закони, треба нагласити да жене повратнице имају могућност да уживају сва права без разликовања у односу на друге групе жена, те да једино њихова досљедна примјена може и треба да омогући уживање свих права из ових области и женама повратницама. Међутим, постоји разлика

---

²¹ М. Blagojevic, *Livestock and Rural Finance Development Project. Gender study*, [http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs / Akcije / Documents / final%20gender%20study%20bih%20Marina%20Blagojevic.pdf](http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Akcije/Documents/final%20gender%20study%20bih%20Marina%20Blagojevic.pdf).

између нормативног и стварног. С тим у вези, а с обзиром на важеће законе, положај жена повратница може се поправити у области рада и запошљавања, с обзиром на чињеницу да у законима који регулишу ове области постоје одредбе које омогућују доношење привремених специјалних мјера за унапређење положаја група код којих се установи да постоји дискриминација по основу пола/рода. У областима социјалне и здравствене заштите постоји простор за унапређење системских закона, у смислу да се у њима на идентичан начин као и у области рада и запошљавања евентуално уведу одредбе у којима би се генерално предвидјела могућност установљивања привремених специјалних мјера за дискриминисане групе. Када су у питању специфична права одређених група, као што су повратници/повратнице, с обзиром на то да већ постоје закони који регулишу права избјеглица, расељених лица и повратника, те цивилних жртава рата, као и стратегије и програми за подршку провођењу ових прописа, потребно је у поступку њиховог спровођења пратити родни учинак и предлагати специфичне мјере за унапређење положаја жена са овим статусом. Дакле, ови закони, стратегије и програми су мјеста у оквиру којих постоји простор за дефинисање специфичних права, њихово спровођење и праћење учинка по полу.²²

5. ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду све наведено, може се закључити да процеси унапређења права жена и успостављања вишег нивоа равноправности полова у Босни и Херцеговини, и поред бројних обавезујућих правних стандарда и успостављеног институционалног оквира, још увијек теку споро, и то на штету жена и заштите њихових загарантованих права. Традиционалне и обичајне норме, као и на овим основама утемељени ставови о улогама мушкараца и жена у друштву, представљају главни „камен спотицања“ у постизању бржег и квалитетнијег напретка у овој области људских права (не искључујући притом и друге пратеће факторе као што су: недовољан ниво усклађености законских и других аката са стандардима за равноправност полова, недовољна развијеност и упо-

---

²² Ј. Милиновић, С. Крунић, *Родно осјетљива анализа законских и других релевантних прописа у Републици Српској у областима рада и запошљавања, социјалне и здравствене заштите са посебним нагласком на жене повратнице*, Gender центар Републике Српске, Бања Лука 2010, 50–51.

треба родно разврстаних података и статистике, подзаступљеност жена у политици и на мјестима одлучивања и других).

С обзиром на чињеницу да анализе показују да су главне кочице у постизању позитивних промјена недовољно развијена свијест како шире јавности, тако и недовољан ниво знања и свијести одговорних у институцијама система који су обавезани на примјену правних стандарда из ове области, као и недовољна и неефикасна заштита права на равноправност по основу пола/рода, намеће се пар основних закључака. Први се свакако односи на неопходност интензивирања напора везаних за образовање о родној равноправности на свим нивоима и увођење обавезног образовања ове врсте у програме стручног образовања и усавршавања у институцијама система на свим нивоима укључујући законодавну, извршну и судску власт. Уградња стандарда и принципа за равноправност полова у процесима образовања (*gender mainstreaming* у образовању) такође је неопходан фактор за постизање одрживог напретка у овој области. Други закључак везан је за унапређење рада, ефикасности и ефективности свих механизма заштите у случајевима насиља по основу пола/рода, дискриминације, узнемиравања и сексуалног узнемиравања. У том смислу, поред интензивирања напора за бољом правосудном заштитом, треба свакако имати у виду чињеницу да би посебан омбудсман за равноправност полова такође могао увелико да утиче на убрзање процеса успостављања боље заштите у случајевима кршења права по основу пола/рода.

Резултати, исходи и утицаји, као посљедице рада на овим питањима, често су тешко видљиви и споро се остварују управо због сложености питања равноправности полова, као и због великог броја учесника у овим процесима који су обавезни да примјењују ове стандарде. Институције на свим нивоима власти имају веома важну улогу и одговорност за примјену ових стандарда, али исто тако треба нагласити да сваки појединац/појединка могу допринијети унапређењу стања равноправности полова.

Spomenka Krunić, iur.

Gender Center – Center for Equality of Sexes of Government of Republika Srpska

EQUALITY OF WOMEN AND MEN COMMITMENTS, RESTRAINTS AND POSSIBILITIES

Summary

Equality between women and men is a general human right and value for all, established by international and national normative-legal documents, from international conventions and other human rights treaties in force in Bosnia and Herzegovina, international and regional documents that bind us politically, to the Constitution and laws of Bosnia and Herzegovina and its entities regulating this field. This right was enshrined in the legal system of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Srpska constitutions and laws, and as such is declaratory and unquestionably accepted. However, despite this, there is still a big gap between the norm and the reality. Biological sex and sociological gender are still the basis for the distinction and discrimination in many areas of social life, and in some cases, for the violence.

This paper therefore deals with aspects of the implementation of normative and legal standards for gender equality by government institutions and other social actors, groups and individuals. It primarily gives a review of obligations by major international and national normative-legal acts of gender equality, and an overview of instruments and institutional frameworks that exist at all levels of government. In addition, the paper provides a brief overview of gender equality in priority areas, with the key obstacles and challenges in implementing the standards and principles for gender equality. Finally, it identifies recommendations and options we are required to undertake in order to achieve institutional advancement in this field.

Key words: *Gender equality; Gender mainstreaming.*